

ABDULLA QAHHOR IJODIDA INSONIYLIK KECHINMALARI HAMDA «O'G'RI» VA «DAHSHAT» HIKOYASINING ILMIY TAHLILI

Maxmudova Nargiza Ravshan qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti talabasi

+998 (93) 270- 07- 67

Anotatsiya: Ushbu Ilmiy maqolada O'zbek adabiyotining zabardast vakili Abdulla Qahhor ijodining o'xshatishlar va jumboqli taraflari asarlardagi izchillik, qisqa so'zda katta ma'no ifodalash, hayotiy voqealar, turli xil ijtimoiy-siyosiy vaziyatlar asosida ochib berilgan maqolalari tahlilga tortilgan. Ushbu tahlilda " O'g'ri" , " Daxshat" , " Anor" , " Bemor" hikoyalaridan foydalanildi.

Kalit so'zlar: "Anor", "O'g'ri", "Bemor", "Tomoshabog'", "Millatchilar", tekstual tahlil qilish, hikoyalar to'plami,

Аннотация. В статье рассматриваются шедевры значительного представителя узбекской литературы Абдуллы Каххора, произведения которого раскрываются на основе сходств и загадок, последовательности в произведениях, глубокого смысла в коротком слове, привлекаются к анализу жизненные события, различные социально-политические ситуации. В этом анализе использовались рассказы "O'g'ri", "Daxshat", "Anor" , "Bemor". **слова:** "Anor", "O'g'ri", "Bemor", "Tomoshabog'", "Millatchilar", текстуальный анализ, сборник рассказов

Abstract. The article discusses the masterpieces of the significant representative of Uzbek literature Abdulla Qahhor, whose works are revealed on the basis of similarities and riddles, consistency in works, deep meaning in a short word, life events, various socio-political situations, are drawn into analysis. This analysis used the stories "O'g'ri" , "Daxshat" , "Anor" , " Bemor".

Key words: "Anor", "O'g'ri", "Bemor", "Tomoshabog'", "Millatchilar", textual analysis, a collection of short stories.

Abdulla Qahhor hikoyalarini mazmuni va janr xususiyatlariga ko'ra ikki guruhga ajratib tahlil etish mumkin. Bularning bir guruhini o'tmish haqidagi hikoyalar tashkil qilsa, ikkinchi guruh hikoyalarning bosh qahramonlari zamondoshlarimizdir. Yaqin o'tmishdagi o'zbek voqeligi "Anor", "O'g'ri", "Bemor", "Tomoshabog'", "Millatchilar" kabi hikoyalarda aks etgan. Keyinchalik esa, adib o'tmish mavzusida yana "Dahshat" hikoyasini yaratdi. Shuningdek,, "O'tmishdan ertakla" qissa deb atalgan bo'lsa-da, mohiyati bilan ayrim-ayrim hikoyalardan tashkil topgan. Shuning uchun ularni ham adibning o'tmish haqidagi asarlari deb bilish mumkin.

Abdulla Qahhor qissa va roman janrlarini taraqqiy etishiga ham salmoqli hissa qo'shdi. U "Sarob", "Oltin yulduz", "Qo'shchinor chiroqlari", "Sinchalak", "O'tmishdan ertaklar", "Muhabbat" singari ajoyib roman va qissalar yozib, katta janrda ham mohir san'atkor ekanini isbotladi. Yozuvchi ajoyib o'xshatishlar, go'zal sifatlashlar, original mubolag'alar va metoforalar, hikmatli so'z va iboralar yaratish orqali o'z fikrini g'oyat siqiq va obrazli qilib ifodalaydi. Zamonaviy o'zbek hikoyachiligining rivojida Abdulla Qahorning hissasi nihoyatda katta. "Abdulla Qahhor o'zbek hikoyachiligining zamonaviy jahon hikoyachiligi darajasiga ko'tardi va o'zbek realistlik

hikoyachiligining asoschisi degan nom oldi. Abdulla Qahhorning shunday hikoyalari borki, ularni jahon navalistik adabiyotining eng yaxshi namunalari bilan bir qatarga qo'yish mumkin" deb yozgan edi rus tanqidchisi.

Abdulla Qahhorning izchil realistik uslubda yozilgan hikoyalarining ko'pchiligi urush yillarida va urushdan keyingi davrda yaratilgan. Bular "Ko'k convert", "Qizil convert", "Kampirlar sim qoqdi", "Xotinla", "Asror bobo", "Beshik", "Mahalla", "Nurli cho'qqilar" kabilardir. Albatta, ularning hammasi ham bir xil darajada badiiy yuksak emas. Ularning ichida mazmunan sayozroqlari ham, uncha pishiq ishlanmaganlari ham bor. Lekin shu bilan birga, hech shubhasiz, adabiyotimizning oltin fondidan o'rin oladiganlari ham bor. Bu gap, ayniqsa, "Ming bir jon" va "Asror bobo" hikoyalariga taalluqlidir.

Abdulla Qahhorning "Anor" hikoyasi epigrafdan boshlanadi: "Uylar to'la non, och-nahorim bolam, Ariqlar to'la suv, tashnai zorim bolam" ("O'tmishdan ertaklar"). Adibning barcha mashhur hikoyalari ham epigraf bilan ochilgan: "Dahshat", " Bemor", "O'g'ri", "Tomoshabog'", "To'yda aza" va boshqalar.

Hikoyadagi birinchi jumla: "Turobjon eshikdan hovliqib kirar ekan, qalami yaktagining yengi zulfinga ilinib, tirsakkacha yirtildi". Unda Abdulla Qahhorga yarashmagan ko'psozlilik bor, lekin fikrni bundan-da qisqa ifodalashning ham yo'li yo'q. Chunki qahramonning uyga hovliqib kirishini aytish bayon, xabar, xolos. Abdulla Qahhor yozuvchi sifatida kitobxon ishonishi uchun buni badiiy detal bilan dalillashi kerak edi. Shuning uchun ham qalami yaktagining yengi yirtiladi, jo'nroq yozuvchi qisqa qilib, "yaktagi yirtildi" deb qo'ya qolardi. Biroq eshikning zulfini yaktakni yirtmaydi, uning faqat bir qismini, qo'l tegishi mumkin bo'lgan yengini yirtishi mumkin, lekin yozuvchi uning "tirsakkacha yirtilgani"ni ko'rsatadi. Bu bilan Abdulla Qahhor asar syujetidan kutilajak, favqulodda hodisaning olis shabadasiga ishora qiladi. Yengi ilinib, qisqagina yirtilishi ham mumkin edi, biroq Turobjonning qalami yaktagining yengi tirsakkacha yirtildi. Demak, syujet yanada keskinlashishi va kutilmagan oqibatlarga olib kelishi mumkin. Bu esa nochor davrning ilojsiz kimsalarining oddiygina tasviri. Hikoyada zamonning tashvishlari, o'sha davrdagi insonlarning ijtimoiy hayoti, oilaviy ahvoliga bitta anor timsolida yozuvchi o'z hikoyasida ochib bera olgan chinakam realistik hikoyanavis ekanligini dalili desak to'g'ri bo'ladi.

"O'g'ri" hikoyasini tekstual tahlil qilish ko'proq samara beradi. Negaki, hajman mo'jaz bu hikoyada badiiy maqsadga xizmat qilmaydigan, personajlar tabiatini ochishga qaratilmagan bironta so'z ham uchramaydi. Binobarin, asarda nomuhim, ikkinchi darajali badiiy unsurning o'zi yo'q. Shu bois, xuddi lirik asarlarni tahlil qilgandek, mazkur hikoyani ham tekstual usulda o'rganish samarali bo'ladi. "O'g'ri" hikoyasi matni ustida ishlashni quyidagicha tashkil qilish mumkin. Abdulla Qahhorning "O'g'ri" hikoyasi asosida kitobxonga o'zgalar baxtsizligi evaziga kun ko'ruvchi manfaatparast kimsalarga nafrat, zulmga isyon hissini shakllantirish, asardagi obrazlarni tahlil qilish, yozuvchining so'z qo'llash mahorati va istiqloq mohiyatini anglatishdan iborat.

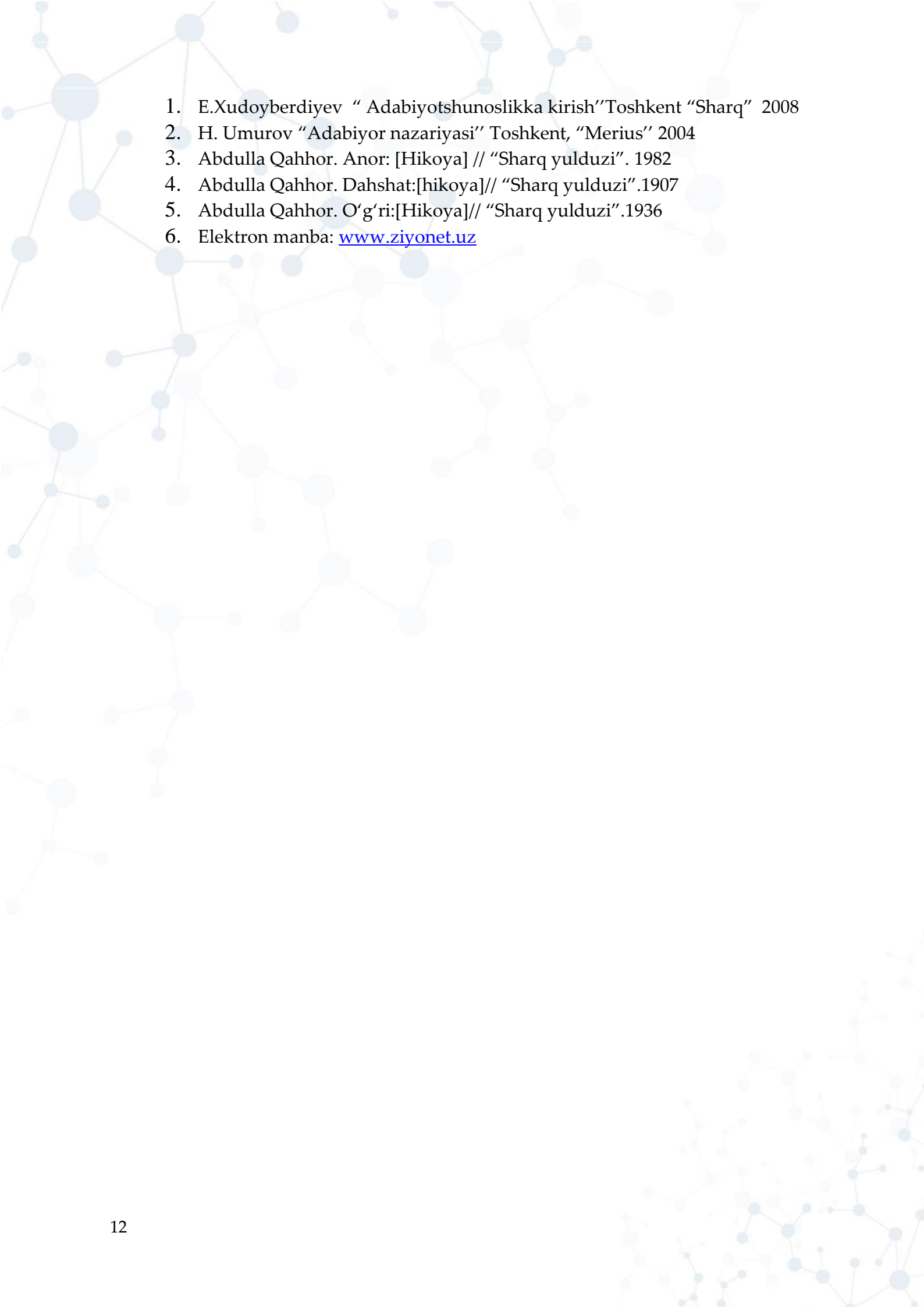
Asosan Abdulla Qahhor hikoyalarning yozilish davri bir bo'lib, bitta zamon va makon yoritiladi. Bu davrdan chiqib, keyingi o'n yigirma yillik davr ichida yozilgan asarlaridagi xalqhayotidagi ma'naviy qashshoqlik oldingi asarlaridan ancha farq qiladi.

Abdulla Qahhorning "Dahshat" hikoyasi haqida to'xtaladigan bo'lsak, u betakror tarzda yozilgan hikoyalardan biridir. Adib ko'plab hikoyalari bilan mashhur, ammo uning hikoyalari ichida muhim ahamiyatga ega va ta'sirchan yoritib berilgan asar bu "Dahshat" hikoyasidir. Bu hikoyada Dodhoning bemehrligi, beparvoligi yaqqol aks etib turadi, shuningdek, Dodhoning bunday qiliqlariga ortiq dosh berishni xohlamagan Unsin hattoki, izg'irin shamol uvillab turgan paytda, go'ristonga borib qumg'onda suv qaynatib kelishga ham rozi boladi. Aslini olganda bunday havoda oddiy odam go'ristonga borish tugul kochada yurishga qo'rqadigan bir payt Unsinni bemehr dodho go'ristonga yuboradi, chunki Unsinni o'zi bunga rozi bolgan edi. Buning sababi shundaki, Unsin go'ristonga borib suv qaynatib kelish sharti bilan boradi va u bu shartni bajarolsa, o'z yurti Shohimardonga ota-onasining oldida umrbod ular bilan birga boladi, ya'ni shartni uddasidan chiqsa, Dodho uning javobini berishi kerek edi.

Unsin go'ristonga bordi ham, u suvni qaynatib bo'lgach, ichidagi ulkan qo'rquv bilan ketayotganda, paranjisi qolib ketgani yodiga tushadi va ortga qaytib uni olib kelayotgan paytda oyog'i behosdan yerga kirib ketadi. Unsin bundan qo'rqib, oyog'i o'likning qorniga kirib ketganday bo'ladi va arang katta ko'chaga chiqib oladi so'ng uyiga qaytayotganda birdan husidan ketadi, chunki razil Dodho Unsinni tekshirib kelish uchun o'z maymunini jonatgandi. Maymun Unsinning yelkasiga bir sakragandi Unsin qo'rqib yiqildi, chunki Unsin uni arvoq deb o'ylagandi-da va keyin Unsin ancha vaqtdan so'ng o'ziga keladi va arang uyiga yetib keladi va peshinga bormay joni uziladi.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki, adibning "Dahshat", "O'g'ri", hikoyalari insonga achinish, mehr-shavqat tuyg'usidan mahrum kimsalarning bechora kishilarni xo'rlashdan cheksiz lazzatlanishi, betakror manzaralarda, ta'sirchan detallarida ko'rsatiladi. Ayniqsa, "Dahshat" hikoyasida Unsinning qabriston oldiga borgan tasviri, uning ruhiyatini, qabristondan qaytganda undagi bo'lgan ruhiy kechinmalarni kitobxon hikoyani o'qiganda his eta oladi va go'yoki, o'sha muhitga o'zini tushib qolgandek o'ylaydi. Abdulla Qahhor hikoyalari har bir obrazlarning detallari, uning ruhiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Yuqoridagi hikoyalarni mutolaa qilish jarayoni hamisha o'quvchini mahzun qilib qo'yadi. Chunki ularda insoniy munosabatlarning murakkabligi gavdalantiriladi. Ammo yozuvchi manman kimsalarga qahr-g'azabini ham, kambag'al bechoralarga achinish tuyg'usini ham oshkora izhor qilmaydi. Insondagi kechayotgan ruhiy kechinmalarini go'yoki, mavhum, goho oshkora tasvirlaydi. U voqelikni odamlar munosabatidagi ziddiyatni xolis turib gavdalantiradi. Bechora odamlarga achinish, ularga mehr-muruvvat ko'rsatish, qo'lidan kelgancha ko'maklashish har bir inson uchun sharaf sanaladi. Abdulla Qahhor ulug' ijodkorlar ilgari surgan insonparvarlik g'oyalariga mos betakror asarlar yaratdi va o'zbek adabiyotida o'zining mohir hikoyanavisligi to'laligicha namoyon eta bildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

-
1. E.Xudoyberdiyev “ Adabiyotshunoslikka kirish”Toshkent “Sharq” 2008
  2. H. Umurov “Adabiyor nazariyasi” Toshkent, “Merius” 2004
  3. Abdulla Qahhor. Anor: [Hikoya] // “Sharq yulduzi”. 1982
  4. Abdulla Qahhor. Dahshat:[hikoya]// “Sharq yulduzi”.1907
  5. Abdulla Qahhor. O’g’ri:[Hikoya]// “Sharq yulduzi”.1936
  6. Elektron manba: www.ziyonet.uz